

Διδασκαλία Αρχαίων Ελληνικών από Μετάφραση με τη Χρήση Διαδικτύου: Σχέδιο Μαθήματος για τους Όρνιθες του Αριστοφάνη

Μαρία Ξέστερνου
Δρ.Φιλολογίας Παν. Σορβόννης (Paris IV)
Καθηγήτρια φιλόλογος Εκπαιδευτηρίων Γείτονα
Αθήνα, Ελλάδα
mxes@Hotmail.com , mxes@geitonas-school.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρόκειται για μια προσπάθεια να αξιοποιηθούν δικτυακοί τόποι που αναφέρονται στο ελληνικό θέατρο και στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό ώστε να διδαχθούν αρτιότερα κείμενα του αρχαιοελληνικού δράματος. Σχεδιάσαμε ένα πρότυπο σχέδιο μαθήματος για τη διδασκαλία των 55 πρώτων στίχων της κωμωδίας του Αριστοφάνη Όρνιθες που διδάσκεται στη γ' γυμνασίου. Η διδασκαλία περιλαμβάνει φύλλα εργασίας και ομαδική συζήτηση στην τάξη. Προσφέρει το πλεονέκτημα της αυτενέργειας των μαθητών με τη συλλογή επιπλέον πολιτισμικών πληροφοριών και την άσκηση της κριτικής τους ικανότητας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αρχαία από μετάφραση, Όρνιθες, Αριστοφάνης, Γυμνάσιο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το σχέδιο μαθήματος έχει ως διδακτικό αντικείμενο τους στίχους 1-54 από τον πρόλογο της κωμωδίας του Αριστοφάνη Όρνιθες που διδάσκεται στη γ' γυμνασίου. Ο προβλεπόμενος χρόνος διδασκαλίας είναι 2 διδακτικές ώρες. Αξιοποιώντας το διαδίκτυο στη σχολική τάξη αποβλέπουμε στην εξυπηρέτηση των παρακάτω στόχων :

Επιδιωκόμενοι στόχοι :

- Να ανακαλύψουν οι μαθητές νέες πληροφορίες για το αρχαίο και το νέο ελληνικό θέατρο (Εθνικό θέατρο, θέατρο Τέχνης).
- Να συνειδητοποιήσουν την ιδιαιτερότητα της αρχαίας κωμωδίας και τις δυσκολίες που συνδέονται με το ανέβασμα της στη σύγχρονη θεατρική σκηνή.
- Να διακρίνουν τις διαφορές της με την τραγωδία ως προς το αντικείμενο της μίμησης και ως προς την υπόθεση.
- Να αποδελτιώσουν πληροφορίες, να αξιολογήσουν τη σημασία τους και να τις οργανώσουν ώστε να επιτευχθεί ομαδική γνώση για το σύνολο της σχολικής τάξης.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΟΜΑΔΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στην τάξη, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες έρευνας ανάλογα με τους δικτυακούς τόπους που θα μελετήσουν

1. Ομάδα πλοήγησης στο Εθνικό θέατρο, www.national-theater.gr
2. Δύο ομάδες πλοήγησης στο Θεατρικό Μουσείο www.theatre-museum.gr
3. Ομάδα πλοήγησης στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (Βουλευτήριο) www.ime.gr.
4. Ομάδα πλοήγησης στο www.comvos.edu.gr.

1. ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ, www.national-theater.gr

Στο δικτυακό τόπο του Εθνικού θεάτρου επιλέξτε τα αρχεία και:

- α. Ψάξτε πόσες σημαντικές παραστάσεις του σχετίζονται με το αρχαιοελληνικό δράμα.
- β. Υπάρχει κωμωδία ή παράσταση του Αριστοφάνη που θεωρείται σταθμός για την ιστορία του Εθνικού θεάτρου;
- γ. Υπάρχει παράσταση αρχαιοελληνικού δράματος που προκάλεσε τα ήθη της εποχής;
- δ. Στο δικτυακό τόπο του Εθνικού θεάτρου ερευνήστε τις σύγχρονες παραστάσεις του 2000 και 2001 και περιοδείες σε Ελλάδα και εξωτερικό. Υπάρχουν παραστάσεις του Αριστοφάνη; Με ποια συχνότητα εμφανίζονται έργα τραγωδίας και κωμωδίας; Πώς το ερμηνεύετε;

2. ΔΥΟ ΟΜΑΔΕΣ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ www.theatre-museum.gr

(1η ομάδα)

Το δικτυακό τόπο του Θεατρικού μουσείου ερευνήστε:

- α. Βιογραφίες. Συλλέξτε πληροφορίες για τον αρχαίο ποιητή των Ορνίθων, Αριστοφάνη, και τον Κ. Κουν που σκηνοθέτησε την περίφημη παράσταση του 1959.
- β. Παραστάσεις-σταθμοί. Αξίζει να ερευνηθεί η συχνότητα θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος. Ποια η αναλογία της κωμωδίας; Συμπεράσματα και ερμηνείες του φαινομένου εξάγονται για 3 χρονικές περιόδους (1892-1900, 1901-1950 και 1951-σήμερα).

(2η ομάδα)

Το Πρόγραμμα της παράστασης Ορνιθες.

- α. Μελέτη του προγράμματος. Πώς είναι διακοσμημένο το εξώφυλλο του προγράμματος; Έχει σχέση με το έργο και την επωνυμία του φεστιβάλ; Ποιοι ηθοποιοί θα έπαιζαν τους ρόλους των προσώπων που αναφέρονται στη διδακτική μας ενότητα; Αναγνωρίζετε στο πρόγραμμα τα ονόματα γνωστών σας ηθοποιών; Πού και πότε ανέβηκε η παράσταση;
- β. Μελέτη της κριτικής. Τι καταλογίζει ο κριτικός στον Κουν; στους διοργανωτές του φεστιβάλ; στον Ρώτα; στον ηθοποιό Λαζάνη;
- γ. Έρευνα στα Αρχεία. Στα κείμενα που παρατίθενται συλλέγουμε πληροφορίες για τα θέματα που σατιρίζει η επιθεώρηση. Υπάρχουν ομοιότητες με το αρχαίο απόσπασμα του Αριστοφάνη;

3. ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝ) www.ime.gr.

Επιλέγουμε να μελετήσουμε τις ιστορικές πληροφορίες για την κλασική περίοδο της Αθήνας.

Στην ενότητα Πολιτισμός ερευνούμε:

- α. Πληροφορίες για τον Αριστοφάνη, το έργο του, τα θέματα και τις πολιτικές πεποιθήσεις του.
- β. Πληροφορίες για τη Βουλή των Πεντακοσίων και το θεσμό των δικαστηρίων στην κλασική Αθήνα.

Στην ενότητα Πολιτική ερευνούμε:

- α. Ποιες είναι οι συγγραφικές πηγές για την ιστορία της κλασικής περιόδου της Αθήνας;
- β. Πληροφορίες για την πολιτική δύναμη της Αθήνας από την ίδρυση της Συμμαχίας της Δήλου (478 π.Χ.) έως την εκστρατεία στη Σικελία (415-3 π.Χ.).

Στην ενότητα Κοινωνία ερευνούμε:

- Πληροφορίες στα υπερκείμενα «πολίτες», «μέτοικοι».

4. ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ www.comvos.edu.gr.

Στα λεξικά που διαθέτει το www.comvos.edu.gr βρίσκουμε τη σημασία των εξής λέξεων που αναφέρονται στο κείμενο: όρνιθα, κουρούνα, μέτοικος, κόρακας (και τη φράση «πάω στον κόρακα»), παζάρι, ταλαπετεινός, οβολός, «παίρνω των ομματιών μου», και τις τυχόν άγνωστες λέξεις του κειμένου.

ΤΑ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Η ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ, www.national-theater.gr

α. Θα βρει ότι στα αρχαία του, το Εθνικό Θέατρο απαριθμεί περίπου 20 παραστάσεις του αρχαιοελληνικού δράματος.

β. Από αυτές, δύο είναι κωμωδίες και μάλιστα του Αριστοφάνη. Το 1956 ανέβηκε η πρώτη παράσταση αρχαίας κωμωδίας στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού με το έργο του Αριστοφάνη Εκκλησιάζουσες σε σκηνοθεσία Αλέξη Σολομού. Το 1957 ανέβηκε η Λυσιστράτη του Αριστοφάνη στην Επίδαυρο, πάλι σε σκηνοθεσία του Αλ. Σολομού. Στη μεγάλη επιτυχία συμβάλλει η μουσική του Μάνου Χατζιδάκι.

γ. Τα ήθη της εποχής προκλήθηκαν από δύο παραστάσεις του Εθνικού το 1903 και το 1969.

Το 1903, στις 30 Δεκεμβρίου ανεβαίνει η Ορέστεια του Αισχύλου σε πεζή μετάφραση Γ. Σωτηριάδη. Αυτή η παράσταση υπήρξε η αφορμή να ξεσπάσει μια μακρόχρονη γλωσσική αντιπαράθεση. Φοιτητές της Φιλοσοφικής σχολής, υποκινούμενοι από τον αρχαιολόγο καθηγητή τους Γ. Μυστριώτη κατέβηκαν στην Αγίου Κωνσταντίνου και προσπάθησαν να ματαιώσουν την παράσταση. Τα επεισόδια που προκλήθηκαν, γνωστά ως Ορεστειακά, είχαν αποτέλεσμα έναν νεκρό και δέκα τραυματίες.

Το 1969 η παράσταση της Ηλέκτρας του Ευριπίδη, σε σκηνοθεσία Τάκη Μουζενίδη και σκηνικά κοστούμια Παύλου Μαντουύδη, προκαλεί σκάνδαλο λόγω των «βαλκανικών» της αναφορών.

δ. Το 2000 η Ειρήνη του Αριστοφάνη περιόδευσε σε πόλεις της Ελλάδας και το 2002 οι Νεφέλες. Αντίστοιχα από μια τραγωδία, ο Οιδίπους Τύραννος του Σοφοκλή (2000) και η Ορέστεια του Αισχύλου (2001) ήταν στο πρόγραμμα της περιοδείας. Στο εξωτερικό περιόδευσαν μόνο τραγωδίες: Ηλέκτρα (1996 και 1998), Μήδεια (1997), Οιδίπους Τύραννος (;)

ΟΙ ΔΥΟ ΟΜΑΔΕΣ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ www.theatre-museum.gr

(1η ομάδα)

α. Οι μαθητές θα συλλέξουν πληροφορίες για τα έργα του Αριστοφάνη και θα διαπιστώσουν ότι σώζονται 11 κωμωδίες του: Αχαρνές, Ιπής, Σφήκες, Ειρήνη, Λυσιστράτη, Θεσμοφοριάζουσai, Νεφέλαι, Βάτραχοι, Ορνίθες, Πλούτος, Εκκλησιάζουσai.

Για τον Κ. Κουν, θα μάθουν ότι υπήρξε σπουδαίος σκηνοθέτης και ιδρυτής της «Λαϊκής Σκηνής» και του «Θεάτρου Τέχνης», ότι ανέβασε αρχαίο δράμα, νεοελληνικό θέατρο και σημαντικά έργα της παγκόσμιας δραματουργίας (Γεν. Ουίλλιαμς, Ανούιγ, Λόρκα, Ιβεν, Μπέκετ, Πιραντέλο, Πίντερ, κ.α.).

β. Στο διάστημα 1892-1900, δεν υπάρχουν παραστάσεις αρχαιοελληνικού δράματος στο ελληνικό θέατρο. Από το 1901 ως το 1950, παίχτηκαν ο Οιδίπους Τύραννος (1919), Εκάβη (1927), Λυσιστράτη (1931), Πέρσαι (1934), Ηλέκτρα (1938), Εκάβη (1943), δηλαδή 1 κωμωδία και 5 τραγωδίες. Από το 1951 ως σήμερα παίχτηκαν : Ιππόλυτος (1954), Αντιγόνη (1956) Λυσιστράτη και Εκκλησιάζουσai (1956), Οιδίπους Τύραννος (1956), Ορνίθες (1959), Ηλέκτρα (1961), Ορέστεια (1990). Δηλαδή 3 κωμωδίες και 5 τραγωδίες.

Οποσδήποτε οι κωμωδίες ανεβαίνουν λιγότερα συχνά από τις τραγωδίες στο ελληνικό θέατρο. Μεγαλύτερος αριθμός παραστάσεων κωμωδίας παρατηρείται στην περίοδο από το 1951 έως σήμερα. Πρώτη παράσταση κωμωδίας ήταν η Λυσιστράτη το 1931. Πιθανές ερμηνείες του φαινομένου: η δυσκολία της μετάφρασης, της σκηνοθεσίας, κοινωνικές συνθήκες, κ.α. Σε αυτό το σημείο θα ακούσουμε τη γνώμη των μαθητών.

(Η 2η ομάδα)

α. Στο πρόγραμμα είναι σχεδιασμένα η κουκουβάγια (όρνις και αυτή) και το κλαδί της ελιάς, σύμβολα της πόλης των Αθηνών που διακωμωδεί ο Αριστοφάνης στο έργο του αλλά και της σύγχρονης πόλης που φιλοξενεί το φεστιβάλ. Οι Χατζημάρκος, Μπάκας και Σώκκος θα έπαιζαν τους ρόλους των Πεισέταιρου, Ευελπίδη και Τσαλαπετεινού αντίστοιχα. Στα ονόματα

- των ηθοποιών του χορού διακρίνονται οι Λαζάνης, Κουγιουμτζής, Φέρτης, κ.α. Η παράσταση ανέβηκε στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών το 1959.
- β. Ο Άλκης Θρύλος καταλογίζει :
- Α. Στον Κ. Κουν: «δεν έχει δοκιμάσει τον εαυτό του σε ένα μεγάλο αρχαίο θέατρο», ότι εκσυγχρόνισε το έργο του Αριστοφάνη σε υπερβολικό βαθμό.
 - Β. στους διοργανωτές : το ότι εμπιστεύθηκαν στον Κουν την παράσταση «εν λευκώ».
 - Γ. στο Ρώτα: γέμισαν το κείμενο με λέξεις καθαρά μοντέρνες (βάσεις, πυραύλους, Αινστάιν, Μάου-μάου, κ.α.)
 - Δ. Οι Μπάκας και Λαζάνης δεν ήταν έμπειροι, δεν είχαν το παράστημα και το εκτόπισμα άλλων ηθοποιών, π.χ. του Νέζερ.
- γ. Τα θέματα που σατιρίζει η κωμωδία της εποχής (τέλη 19ου – αρχές 20 ου αιώνα) και παρατίθενται στο αρχείο του Μουσείου είναι τα εξής :
- «Λίγο απ'όλα» : σατιρίζει την αναλήθεια του Τύπου, τα συμφέροντα των Συντεχνιών, κ.α.
 - «Παναθήναια 1911» : σατιρίζει τους πολιτικούς, τις αγορεύσεις και τα ρουσφέτια τους, το ρόλο της αστυνομίας.
 - «Ξιφίρ Φαλέρ» : χρησιμοποιεί πρόσωπα της ελληνικής μυθολογίας για να σατιρίσει τα δεινά των κρατικών διαφωνιών και του πολέμου.

Η ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝ) www.ime.gr.

Αφού ερευνήσει διάφορους τομείς του πολιτισμού, της πολιτικής και της κοινωνίας της κλασικής Αθήνας θα εντοπίσει τα εξής :

Πολιτική

- Α. Τα θέματα που πηγάζουν από τα προβλήματα που απασχολούσαν στην Αθήνα στη διάρκεια του Πελοπόννησου πολέμου (ειρήνη, δημοκρατία, νέες φιλοσοφικές ιδέες, οικονομική, κοινωνική ηθική κρίση της αθηναϊκής κοινωνίας). Ο Αριστοφάνης σε αντίθεση με το Θουκυδίδη, έγραφε για το σύγχρονο του κοινό. Διαφαίνεται από τα έργα του ότι θεωρούσε καταστρεπτικό τον Πελοπόννησο πόλεμο, επικίνδυνο τον Κλέωνα, προβληματική την εξέλιξη της δημοκρατίας.
- Β. θα επισημανθεί ότι η Αθήνα είχε συγκεντρώσει γύρω της πολλές ελληνικές πόλεις οι οποίες αναγνώρισαν την κυριαρχία της και δημιούργησε τη Συμμαχία της Δήλου (478 π.Χ.). Ο Αθηναϊκός επεκτατισμός προκάλεσε την αντίδραση των συμμάχων πόλεων και προετοίμασε το έδαφος για την έκρηξη του πελοπόννησου πολέμου. Η σταδιακή απώλεια της κυριαρχίας της Αθήνας ιδιαίτερα κατά την τελευταία φάση του πολέμου μετά την αποτυχημένη εκστρατεία στη Σικελία (415-3 π.Χ.) κλόνησαν –προσωρινά τουλάχιστον- την αξιοπιστία των Αθηναίων στο δημοκρατικό πολίτευμα.
- Γ. Θα αναζητηθούν πληροφορίες για τη Βουλή των Πεντακοσίων και το θεσμό των δικαστηρίων στην κλασική Αθήνα. Οι μαθητές θα διαπιστώσουν ότι τα δικαστήρια ήταν «έναν σταθερός παράγοντα της πολιτικής ζωής της Αθήνας».

Κοινωνία

Οι ελεύθεροι κάτοικοι των Αθηνών που δεν ανήκαν στο σώμα των αθηναίων αστών αλλά διέμεναν μόνιμα στην πόλη αποτελούσαν την κατηγορία των μετοίκων. Η πλειοψηφία τους απαρτιζόταν από ξένους, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν την οικονομική άνθηση της Αθήνας έρχονταν για να κερδίσουν χρήματα, κατά κανόνα ασχολούμενοι με εμπορικές δραστηριότητες. Ένας μικρός αριθμός προερχόταν από πρώην δούλους που απελευθερώθηκαν. Οι μέτοικοι δεν είχαν το δικαίωμα απόκτησης γης και οικίας, το οποίο η πόλη παρείχε μόνο σε ξένους σε ανταπόδοση των ευεργεσιών τους. Κατέβαλλαν διάφορους φόρους και έπρεπε να έχουν ένα Αθηναίο πολίτη ως προστάτη. Διέμεναν στους δήμους του άστεως. Χωρίς να έχουν το δικαίωμα της άμεσης συμμετοχής τους στις πολιτικές διαδικασίες συμμετείχαν ενεργά στην κοινωνική ζωή της Αθήνας.

Η ΟΜΑΔΑ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ www.comvos.edu.gr.

Θα εξηγήσει όλες τις ζητούμενες λέξεις ή φράσεις, με τη βοήθεια των λεξικών, θα επισημάνει για παράδειγμα, ότι η φράση «πάω στον κόρακα» που χρησιμοποιείται στο αριστοφανικό κείμενο με τη νεοελληνική μεταφορική σημασία δηλαδή «πάω στο χαμό».

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

Μετά την ανάγνωση του αποσπάσματος της κωμωδίας, ακολουθεί η συνεργασία των ομάδων εργασίας για να απαντηθούν τα εξής ερωτήματα :

- Ποια πρόσωπα μιλούν στο απόσπασμα ;
- Ποια στοιχεία σκηνικής παρουσίας παρατηρούνται;
- Ιστορικά στοιχεία για το ανέβασμα της παράστασης στο παρελθόν. Η σημασία μιας τέτοιας επιλογής.
- Ποια κριτική ασκεί ο Αριστοφάνης στο Σάκα το Σκύθη; Γιατί ειρωνεύεται ένα μέτοικο;
- Ποια η στάση των γνήσιων πολιτών της Αθήνας της εποχής;
- Ποια πολιτική τακτική της Αθήνας υπονοεί η φράση «είναι σε όλους ανοιχτή τα πρόστιμα να της πληρώνουν» (στιχ.39-40);
- Γιατί κατακρίνει τους Αθηναίους επειδή «λαλούν» στα δικαστήρια;
- Ποιος είναι ο σκοπός των 2 ταξιδιωτών και πώς αποκαλύπτεται;
- Ποιο θέμα βρίσκεται στην επικαιρότητα την εποχή που γράφεται η κωμωδία; (Σικελική εκστρατεία)
- Από τους πρώτους αυτούς στίχους του Αριστοφάνη φαίνεται η διάθεση κριτικής και για ποιο ακριβώς θέμα; Σχολιάστε την άποψη του Γ.Κατσή για το γενικό θέμα των Ορνίθων: «Η φιλοδικία και πολυπραγμοσύνη των Αθηναίων αντιμετωπίζεται με την ίδρυση μιας νέας πολιτείας» (Η αρχαία κωμωδία στο γυμνάσιο. Το δραματικό είδος. Οι «Ορνίθες» του Αριστοφάνη. Περ. Φιλόλογος, τεύχος 105 φθινοπ.2001).
- Εντοπίστε τα κωμικά στοιχεία στη γλώσσα, το ύφος και τα σκηνοθετικά στοιχεία του κειμένου.
- Θα ήταν εύκολο να στηθεί μια τέτοια παράσταση;
- Πόσο φαίνεται να επηρέασε η αρχαία κωμωδία κατοπινά θεατρικά είδη; Σε ποιο σύγχρονο θεατρικό είδος προσιδιάζει;